Broedvogels van het Munitiebos bij Spaarndam in 2018

Ruig vochtig loofbos met een paar vogelkrenten

Een munitiebos, dat klinkt spannend. En dat is het ook, niet zozeer omdat je in dat bos risico loopt op munitie te stuiten, maar omdat het niet-toegankelijke bos nog nooit in zijn geheel op broedvogels is geïnventariseerd. Tot 2018 dan.

Wat is het munitiebos?

Het munitiebos ligt in een gebied bij Spaarndam met een interessante historie. Eind 19e eeuw is de Stelling van Amsterdam aangelegd, een ring van fortificaties rond de hoofdstad. Aan de westzijde van de stad lag de zogenaamde Positie bij Spaarndam, een militair verdedigingswerk uit de periode 1882-1903 bestaande uit Fort benoorden Spaarndam, Fort bezuiden Spaarndam en een liniewal daartussen. Aan de westkant van de forten kon een gebied onder water worden gezet om de vijand tegen te houden.

In 1917 werd de positie uitgebreid met een zogenaamde voorstelling, bestaande uit loopgraven en tientallen betonnen groepsschuilplaatsen. Dat zijn de 'bunkertjes' die nu nog te zien zijn in de Heksloot. Aan de noordkant van de Slaperdijk liggen die schuilplaatsen verstopt in het munitiebos. In de liniewal zijn diverse scherfvrije onderkomens geplaatst, ook die bestaan nog steeds.
In de vijftiger jaren, ten tijde van de Koude Oorlog, is een grote opslagplaats voor munitie gebouwd ten westen van het Fort benoorden Spaarndam. Dat is wat wij nu kennen als munitiebos. In

Links: jaren 20, Fort benoorden Spaarndam en nog geen bos, wel groepsschuilplaatsen van de stelling.
Rechts: jaren zestig, jong munitiebos met plofhuisjes

Bos met plofhuisje en omgewaaide bomen

het bos staan tientallen zogenaamde plofhuisjes; hier werd de munitie opgeslagen. De muren van die huisjes waren stevig, het dak was van lichter materiaal. De reden daarvoor was dat bij een eventuele ontploffing de explosie zich naar boven zou richten en niet zijwaarts, omdat in dat laatste geval alle huisjes in één keer de lucht in zouden kunnen gaan. In de jaren tachtig verloor het zijn functie als opslagplaats voor munitie.
Het munitiebos is nu een hoog opgaand loofbos op kleigrond. De meest voorkomende boomsoorten zijn de Gewone es en de Canadapopulier. Een aantal daarvan zijn inmiddels meer dan vijftig jaar oud en her en der liggen omgewaaide bomen. Het bos is doorsneden met rechte verharde wegen. Op regelmatige afstand langs de wegen staan de oude, vaak vervallen 'plofhuisjes'. Op sommige daken heeft zich een grasvegetatie ontwikkeld. Buiten de wegen is het maaiveld in de bospercelen lager en is de bodem vochtig. Hier bevinden zich kruidenvegetaties en ruigtevegetaties met hoog opschietende kruiden en soms wilgen. Omdat het bos vochtig is, zijn oude essen rijk met mossen begroeid, evenals sommige plofhuisjes en bunkertjes. In het noordelijke en zuidoostelijke deel zijn de wegen inmiddels fors overgroeid met een vegetatie van braam en brandnetel. In de winter staan de lagere delen gedeeltelijk onder water, met name de vele greppels. Het bos is omgeven door een hoge afrastering. In totaal is het bos ongeveer 15 hectare.

Waarom het munitiebos inventariseren?

Om twee redenen is het van belang de waarde van het munitiebos te kennen.
De stichting Duurzaam Natuurbeheer Landje van Gruijters heeft sinds 2017 het beheer van het Landje op zich genomen. Voor een goed beheer en onderhoud is het noodzakelijk de natuurwaarden van het Landje en haar omgeving te kennen. Daarom zijn in 2018 zowel het Landje van Gruijters als het munitiebos op broedvogels geïnventariseerd. Dat is de eerste reden.
Daarnaast speelt nog steeds het voornemen om het munitiebos te ontwikkelen tot een toeristisch recreatief gebied. Rond 2005 ontstond het plan van het recreatieschap Spaarnwoude om Fort benoorden Spaarndam en het munitiebos te herontwikkelen met onder andere recreatiewoningen, een bezoekerscentrum, restaurant, café, binnenspeeltuin en pitch & puttbaan. In het munitiebos zouden maar liefst 80 recreatiewoningen worden gerealiseerd. Via een openbare inschrijving werden veel ideeën ingebracht. Esbi Bouw won de inschrijving met het plan voor een Landal Green Park.
De Vogelwerkgroep was toentertijd van mening dat er geen bezwaar was tegen het opknappen van het fort, maar wel tegen het volbouwen van het munitiebos met huisjes en de drukte die dat oplevert. Die bezwaren werden ook geuit door omwonenden, andere natuur- en cultuurclubs en enkele gemeenten die het bestuur vormen van het Recreatieschap. De bezwaren waren: te veel verkeer, extra drukte in Spaarndam, niet de juiste vorm van recreatie op deze plek en verstoring van de natuurwaarden van met name het Landje van Gruijters.
In april 2013 heeft het bestuur van Spaarnwoude toch een positief besluit genomen. Intussen had de projectontwikkelaar zich echter teruggetrokken. Het recreatieschap is nu nog steeds op zoek naar een nieuwe ontwikkelaar.

Onderzoeksmethode

Het gebied is geïnventariseerd volgens de methode van het Broedvogel Monito-

ring Project (BMP) van Sovon. In de periode half maart - half juni is er 9 keer geteld (7 vroege ochtend bezoeken, 1 laat ochtend bezoek en 1 avond-/nachtbezoek). In totaal is er 20 uur en 20 minuten geteld, dat is een telinspanning van 81 minuten per hectare.

En welke vogels broeden er?

De meest algemene soorten zijn Winterkoning (21 territoria), Koolmees (18), Merel (13), Zwartkop (12) en Roodborst (10). Dat past natuurlijk helemaal bij het karakter van een vochtig loofbos. De territoria van de Winterkoning zijn mooi verspreid over het gebied (zie figuur).

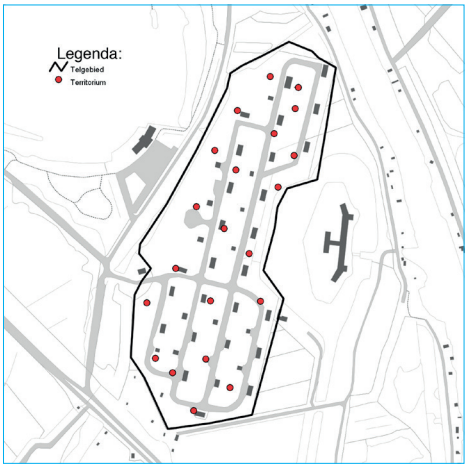

Winterkoning (rode stippen) mooi verspreid over het bos

Daarnaast hebben er ook krentjes in het gebied gebroed. Een Buizerd bouwde half april een nest en bracht twee jongen groot. Ook een Boomvalk had er een territorium, op drie dagen werd de soort waargenomen. Al jarenlang wordt deze soort in de zomer rond en boven het gebied gezien. In augustus vlogen er nabij het bos drie Boomvalken, vermoedelijk het paar met een uitgevlogen jong. Daarnaast zijn ook Koekoek (2), Halsbandparkiet (1), Groene Specht (1), Grauwe Vliegenvanger (1), Appelvink (1) en Nachtegaal (2) het vermelden waard. De totale lijst broedvogels is opgenomen in de tabel.

Er zijn ook vogelsoorten gezien, die uiteindelijk niet tot een geldig territorium leidden: Krakeend, Soepeend, Fuut, Sperwer, Holenduif, Fluiter en Putter. Tot half april werd de Sperwer 2x waargenomen. Mogelijk heeft deze er wel gebroed. De waarneming van de Fluiter is zonder meer opmerkelijk. Deze wordt

Broedvogels van het munitiebos in 2018 geteld volgens de BMP-methode, 15 ha.

Grauwe Gans	2	Fitis	4
Kuifeend	1	Tuinfluiter	4
Wilde Eend	2	Zwartkop	12
Buizerd	1	Bosrietzanger	1
Boomvalk	1	Kleine Karekiet	1
Meerkoet	1	Boomkruiper	5
Houtduif	2	Winterkoning	21
Halsbandparkiet	1	Merel	13
Koekoek	2	Zanglijster	5
Groene Specht	1	Grauwe Vliegenvanger	1
Grote Bonte Specht	2	Roodborst	10
Gaai	2	Nachtegaal	2
Zwarte Kraai	3	Heggenmus	7
Pimpelmees	7	Vink	8
Koolmees	18	Appelvink	1
Tjiftjaf	8		

Marjolein, Tom en Eef AAN DE KOFFIE. *Foto: Ellen Sijbring*

zelden buiten de duinen waargenomen. Op 6 mei zong gedurende enkele minuten een Fluiter in een perceel met populieren. Blijkbaar ging het om een doortrekker, want daarna is de vogel niet meer gehoord of gezien. Op 12 maart vlogen er 2 Houtsnippen op uit de natte greppels in het bos. Die hebben er waarschijnlijk overwinterd. Verder werden er in het bos geregeld Koperwieken gezien. In mei foerageerde er tot twee maal toe een Dwergvleermuis langs de rand van het bos. Half mei vlogen zeer vroeg in de zware schemer langs de rand van het bos drie middelgrote vleermuizen, waarschijnlijk Laatvliegers of Rosse Vleermuizen.

Wat is het vervolg?

Naar verwachting zal het munitiebos ook in de komende jaren op broedvogels worden geïnventariseerd. Daarnaast zoeken we mensen die het gebied ook op planten, vleermuizen en insecten willen onderzoeken.

Tellers

De broedvogeltelling viel samen met de BMP-cursus van de vogelwerkgroep. Het munitiebos was één van de telgebieden voor de cursisten. Diverse keren vergezelden Marjolein Verdam, Ellen Sijbring en Tom van den Boomen me. Daarnaast hebben ook bewoonster Pien Kat en Yvonne van Reisen (actief bij het onderhoud van het Landje van Gruijters) een keer meegelopen. Tijdens de nachttelling (die naast 2 Dwergvleermuizen alleen een roepende Zwarte Kraai opleverde) liep Andries Kamstra mee.

Dankbaar heb ik gebruik gemaakt van het rapport 'Natuuronderzoek Fort Benoorden Spaarndam en Munitiebos bij Spaarndam (NH) in 2007' van Ben Kruijsen.

■ *Eef van Huijssteeden*
huijs20@hetnet.nl